

تاریخ ادبیات (۳)

خام درس: تاریخ ادبیات (۳)

خام منبع: تاریخ ادبیات ۳ و ۴

تاریخ ادبیات (۳)

❖ پادشاهان صفوی

نسب شاهان صفوی به شیخ صفی الدین اردبیلی میرسد. نخستین پادشاه این سلسله شاه اسماعیل است. پس از شاه اسماعیل ده تن از خاندان او ۲۴۱ سال در ایران زمین سلطنت کردند.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ اقدامات صفویان

۱- جلوگیری از حمله و تهاجم اقوام دیگر به ایران

۲- جلوگیری از تجزیه ایران زمین

۳- رسمیت بخشیدن به تشیع پس از قرن‌ها

۴- بازشدن پای اروپاییان به ایران در این عهد

تاریخ ادبیات (۳)

❖ هنر در عهد صفوی

نیمه اول عصر صفوی یکی از بارورترین اعصار هنر ایرانی است . در این دوره انواع هنرهای خطاطی ،

نقاشی ، قالی بافی ، معماری و ... رونق گرفت .

تاریخ ادبیات (۳)

❖ تصوف در این عهد

تصوف در این عهد با استقبال مواجه نبود و صوفیان وضع مطلوبی نداشتند. دولتی که بر اساس تصوف و به دست صوفیان روی کار آمده بود در پایان کار صوفی کش از آب درآمد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

علت نا بسامانی **صوفیان** در این عهد را می توان در دو بند خلاصه کرد:

(۱) غلبه صوفیان **صفوی**

(۲) تسلط **علمای** قشری

تاریخ ادبیات (۳)

❖ تصوف و تشیع

در نیمه اول عهد صفوی در میان عالمان دین کسانی یافت می شدند که گاه در گفتار و نوشته های آنان جنبه هایی از عرفان دیده می شد. شیخ بهایی، میرداماد، ملاصدرا از آن زمره بودند. اما طبقه ای که بلافاصله بعد از این دسته آمدند، شریعت، طریقت و حکمت را باهم جمع داشتند...

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

و چون **تعصب** اوج گرفته بود ، گروهی به آرای آنان ایراد می گرفتند ، چنانکه **محقق قمی** با **محمد تقی**

مجلسی در موضوع **تصوف معارضه** داشت. **ملا محمد باقر** پسر **ملا محمد تقی** از معارضان بی امان

تصوف بود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ وضع علوم در عهد صفوی

عهد صفوی از لحاظ علمی دنباله انحطاطی است که از چند قرن قبل شروع شده بود ، اما از نظر فلسفه

چهره‌هایی ظهور کردند که آثارشان قابل توجه است اکثر علمای این دوره آیین تشیع دارند و رنگ عمده

علوم این دوره تشیع است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ اوضاع کلی ادبیات در عهد صفوی

در این عهد زبان فارسی در درجه دوم اهمیت قرار داشت ، بیشتر کتب به عربی نوشته می شد و کتابهای فارسی بیشتر **ترجمه** کتابهای اساسی **شیعه** برای استفاده عامه مردم ایران بود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

دامنه زبان فارسی در عهد صفوی گسترده شد و از شبه جزیره بالکان تا میانه های آسیا پیش رفت .

بر اثر توجهی که در قلمرو عثمانی و شبه قاره هند به ادب فارسی مبذول شد ، این دوره را از بهترین

ادوار رواج زبان فارسی میتوان شمرد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

در دوره صفوی کتابهایی هم از زبان سنسکریت به فارسی ترجمه شد. از جمله ترجمه مهابهاراتا و

رامایانا. تدوین کتب لغت در این دوره رواج فراوان داشت. زبان شعر پاکیزه تر از زبان نثر است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ کانون های چندگانه ادب فارسی

۱- دربار صفوی در اصفهان مشوق گروهی از شاعران و نویسندگان

۲- دربار مغول اعظم در دهلی برجسته ترین حامی ادب فارسی

۳- دربار عثمانی در غرب علاقه شدید به ادب فارسی

۴- دربار ازبکان در آسیای میانه محل رفت و آمد شاعران

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مهاجرت اهل ادب

در دوره صفوی به دو سبب گروهی از اهل ادب و ذوق **مهاجرت** را به ماندن در ایران ترجیح دادند و بیشتر آنان به **هندوستان** رفتند از این رو **دهلی** درباری شد که زبان فارسی در آن رایج تر از دربار اصفهان بود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ علل مهاجرت اهل ادب

- ۱) سخت گیری های متعصبانه دولت ایران و فقها در دولت صفوی
- ۲) طمع موجود در ایران که همه چیز را برای خود می خواستند.
- ۳) علاقه فراوان دولت مغول اعظم به فرهنگ ایرانی و جذب شاعران و ادیبان .

تاریخ ادبیات (۳)

❖ وضع شاعران در عهد صفوی

شاعران متعدد این عهد را می توان در ۴ گروه مورد مطالعه قرار داد.

۱) گروهی که در ایران رشد کردند و در جامعه یا دربار ایرانی به کار سخن پردازی مشغول شدند.

۲) گروهی که در ایران رشد کردند اما بعدها مهاجرت نموده در خارج از ایران به خصوص در هند به

نوایی رسیدند.

- ادامه

(۳) گروهی از این مهاجران باز گشتند و گروهی در وطن دوم ماندگار شدند.

(۴) گروهی در خارج از ایران رشد کرده و در خارج به کار شعر و شاعری پرداختند.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ احوال شاعران در دوره صفوی

همه شاعران این عصر به **دربار** ها و کانونهای قدرت وابسته نبودند گروهی برای **دل خود** شعر می سروده ، گروهی **مشرب صوفیانه** داشتند و گروهی به منظور نشان دادن **کمال معنوی** به سرودن شعر می پرداختند اما پرچمداران اصلی وابستگان به **دربار** بودند .

تاریخ ادبیات (۳)

❖ سبك شعر در دوره صفوي

شعر این عهد به علت **گسترده‌گی** قلمرو جغرافیایی آن و **تراکم** شاعر و نیز **طولانی** بودن دوره ، به شیوه های **گوناگون** سروده شده است.

سبکی که بعضی از شاعران اواخر سده **نهم** و اوایل سده **دهم** پدید آوردند. طرز نو نام گرفته است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

برخی از شاعران اشعار خود را به **سبک** شعر پیش از سده **دهم** سروده‌اند و برخی دیگر **طرزنو** را **پررنگتر** کرده و در نهایت **سبک هندی** را به وجود آورده‌اند.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ویژگیهای سبک هندی، تشخیص

در شعر دوره صفوی — سبک هندی — موجودات بی جان دارای حیاتند و شعر این دوره سرشار از

مفاهیم تشخیص است که بر میزان تخیلی بودن شعر افزوده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تمثیل یا ارسال مثل

برجسته ترین ویژگی شعر این دوره تمثیل است.

بعد از این در عوض اشك دل آید بیرون

آب چو کم شود از چشمه گل آید بیرون

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، مضمون یابی

درسبک هندی اصل بر تازه گوئی است و برای تازه گوئی ، مضمون یابی لازم است که گاهی این موضوع باعث مضمون تراشی شده است.

يك عمر مي توان سخن از زلف يار گفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، پیروی از خیال

شاعر سبک هندی به شدت خیال پرداز است که مایه دیرپایی و تعقید شعر این دوره شده است

— صائب : شاعری در اصفهان مثل من نیست.

سواد شعرتو صائب جلای چشم دهد

ندیده است چنین سرمه اصفهان در خواب

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، پیراستگی

هرچه از **ثنایی** مشهدي دورتر و به **صائب** نزديکتر مي شويم **زبان** شعر از **لغزش** هاي متعدد ، عاري
ميشود و پيراستگي پيدا مي کند ، گويي سير عمده شعر و **تحول** آن مقدمه اي براي ظهور **صائب** بوده
است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، پیچیدگی

مضمون یابی ، تازه گوئی ، خیال پروری و تصویر سازی ، اغلب شاعران **سبک هندی** را به راهی دور و

دراز و به **پیچ و تاب** انداخته تا آنجایی که **مضمون** بسیاری از ابیات آنان را به سهولت نمی توان

دریافت.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ تسامح لفظي در سبك هندي

نزاكت آنقدر دارد كه در وقت خرامیدن

توان از پشت پایش دید نقش روی قالی را

نزاكت مصدري است كه از واژه فارسي ساخته شده و صحیح نیست.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ گرایش به محیط

ویژگی دیگر این عهد نزدیک شدن شاعران به طبیعت و محیط زندگانی است. یعنی شاعران مضمون و

نکته‌ای را از دور و بر خود می‌گیرند و با دقت نظر بی‌نظیر شعر می‌سازند.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

شاعران این عهد، به شیوه نویسندگان سبک **رمانتیسم** اروپا، سخن می گویند، به **عالم** و اشیاء دور بر خود با احساسی که دارند می نگرند، به عبارت دیگر آنان **طبیعت** را چنانکه **خود** می خواهند می بینند نه چنانکه **هست**.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ بازی با کلمه

یا کاری کلماتور یکی از هنرهای شاعران دوره دوم صفوی است که از معانی گوناگون يك کلمه استفاده می کنند.

نه دار آخرت نه دار دنیا در نظر دارم

ز عشقت کار چون منصور بر دار دگر دارم

تاریخ ادبیات (۳)

❖ شاعران معروف عهد صفوی

تراکم شاعر در این عصر طولانی و در قلمرو وسیع شعر بسیار چشمگیر است. تاکنون همه دیوان

ها و شعرهای شاعران این دوره بررسی و چاپ نشده است تا آمار دقیق از تعداد شاعر و آثارشان

به دست آید.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، اهل شیرازی

شاعر دربار سلاطین اولیه صفویه که به سرودن انواع شعر مهارت داشت. از مصنوع سرایان برجسته

این عهد است. صنایع لفظی در قصیده ها و مثنویهای او بسیار چشمگیر است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، آثار اهلی

معروف ترین اثر اهلی مثنوی **سحر حلال** است در ۵۲۰ بیت که تمام بیت های آن **ذو بحرین** ،

ذوقافیتین ، **ذو جناسین** است .

ای همه عالم بر تو بی شکوه

رفعت خاک در تو بیش کوه

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، وحشی بافقی

یکی از بزرگترین شاعران سده دهم است که شعرش **سوزناک** و سخنش با درد همراه است. از برجسته ترین چهره های **مکتب وقوع** به شمار میرود. شعرش **ساده و روان** و عاری از صنایع پیچیده بدیعی است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، آثار وحشی

گذشته از غزل و قصیده و انواع دیگر شعر ، وحشی مثنویهای معروفی دارد از جمله ، خلد برین به تقلید از مخزن الاسرار. ناظر و منظور بر وزن خسرو و شیرین. فرهاد و شیرین که مثنوی خوب و ناتمامی است که در دوره بعد توسط وصال شیرازی تکمیل شده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، محتشم کاشانی

قصیده سرای مداحی که شهرتش بیشتر در گرو سرودن اشعار مذهبی و مرثیه های معروف اوست. پیرو

شاعران سبک پیشین است اما از کمند طرزنو نتوانسته است بیرون رود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، آثار محتشم

آثار محتشم را در پنج کتاب شعر و دو کتاب منشورگردآوری کرده اند ؛ صبائیة اشعار دوارن کودکی ،

شبابیه دوره جوانی شبیه دوره پیری ، ماده تاریخ ها ، معنیات ، جلالیه ، نقل عشاق .

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، شیخ بهایی

از علما و شعراي معروف سده دهم و یازدهم که شیخ الاسلامي شهر هرات را به عهده داشت از ملازمان

شاه عباس بود. در اصفهان آثاري است که ساختنش را به او نسبت مي دهند. از شاگردان معروف او

فیض کاشانی و ملا محمد باقر سبزواری است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، آثار شیخ بهایی

شیخ بهایی تالیفات فراوانی دارد:

(۱) جامع عباسی به فارسی در فقه

(۲) خلاصه الحساب

(۳) کشکول مجموعه‌ای است در مطالب گوناگون

از آثار مهم او در نشر به حساب می‌آیند.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، بهایی شاعر

شیخ بهایی اگر موجبی پیدا می شد ، شعر می سرود. او نه شاعر **درباری** بود و نه عمر به **شاعری** می گذراند ، از اندیشه های او هیچ یک در عالم **ادب و عرفان** تازگی ندارد. اما شعر او دارای چاشنی **عرفانی** است و به این جهت قبول عام یافته است .

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

شیخ بهایی در اغلب اشعار خود اصطلاحات عرفا و متصوفه را به کار برده است و بسیاری از شعرهایش طنز آلود و نیشدار است. شیخ ریا و تزویر را به باد انتقاد گرفته است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، کلیم کاشانی

خلاق المعانی از چهره های برجسته شعر سده یازدهم است.

از شاعران مهاجری است که در وطن دوم (هند) ماندگار شد. در سرودن انواع شعر مهارت دارد اما هنر

اصلی او در غزل جلوه گر است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، سبک کلیم

صفت ممتاز کلیم در غزل ، مضمون آفرینی ، خیالبندی و تمثیل است. کلیم شاعری است که در این دوره تمثیل را وارد شعر کرده است و در آن باب پیشتاز شمرده می شود. در قصاید او ، مبالغه ، تشبیه ، حسن تعلیل به حد افراط دیده می شود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، معنی آفرینی و خیالباقی کلیم

حدیث بحر فراموش شد که دور از تو

ز بس گریسته ام آب برد دریا را

شعر دارای اغراق است ولی از نظر تخیل و مضمون آفرینی زیبایی ویژه‌ای دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تمثیل در شعر کلیم

در اشعار دوره پیش تمثیل اندک بود. گویی کلیم ، صائب و غنی آن را صنعت خاص قرار دادند.

مرا مسوز که نازت به کبریا افتد

چو خس تمام شود شعله هم زپا افتد

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تخیل در شعر کلیم

اگر شاعری کاربرد **تخیل** باشد ، **کلیم** به تمام معنی شاعر است.

بعد از این تاریکی شب ها به خود خوش کن کلیم

شکوه کم کن در چراغ اختران **روغن** نماند

شبهای تاریک را چنان می بیند که روغن چراغ ستارگان تمام شده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، زبان محاوره در شعر کلیم

کلیم در عین رعایت نازك خیالی ، از یاد نبرده است که از الفاظ روزمره نیز بهره بگیرد:

در روزگار دیدم از راستی خبر نیست

صبحش که صادق آمد در آب شیر دارد

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، صائب تبریزی

صائب نه تنها بزرگترین چهره شعر فارسی در دوره صفوی است بلکه یکی از ارکان پنجگانه شعر فارسی

به حساب می آید (فردوسی ، سعدی ، مولوی ، حافظ ، صائب) . از شاعرانی است که پس از مهاجرت

دوباره به وطن اصلی بازگشته است.

تاريخ ادبيات (۳)

- ادامه

صائب جزو معدود شاعران خوشبخت کاروان شعر فارسي است

زيرا هر چهار كانون قدرت (صفوي ، گوركاني ، عثماني ، ازبك) مقدم او را گرامي مي داشته اند و به او

احترام ويژه اي قايل بوده اند.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

صائب در زمان حیات خود به شهرتی بی نظیر دست یافت و در نهایت ملک الشعراء دربار شاه عباس دوم شد. استادان درجه یک داشته و شاگردان بسیار قوی و معروف پرورش داده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، شعر صائب

شعر صائب از نظر توصیف جزئیات احوال و تجسم حیات به نثر اروپایی شباهت زیادی دارد. مضامین شعری او را می توان به زبان های دیگر چنان ترجمه کرد که به مقصود او خللی وارد نیاید.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

صائب شاعری پرگوست و این نشان می دهد که او همیشه شعر می سرود به شعر می اندیشید و

در شعر زندگی می کرد. عدد ابیات دیوان او را تا دویست هزار ذکر کرده اند. در شکار مضمون بی نظیر

بود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، ویژگی‌های شعر صائب

شاید بتوان گفت که اساس **طرز نو** در شعر صائب **تمثیل** است.

غزلی در دیوان صائب نمی‌توان یافت که چندین **تمثیل** نداشته باشد .

عیب پاگان زود بر مردم هویدا می‌شود

در میان شیر خالص موی رسوا میشود

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، نازکی اندیشه

صائب معتقد است که معانی نازک را به آسانی نمی توان به چنگ آورد:

تا به مغز سخن افتاده مرا ره صائب

پوست بر پیکر من تنگتر از پسته شده است

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، جوینده زیبایی در غرابت

در ادب فارسی **غرابت** را مخل فصاحت می دانند ، چشم معشوق طبق معیارهای کهن باید **سیاه** باشد ،

اما صائب فرماید:

دل خراب مرا جور آسمان کم بود

که چشم شوخ تو ظالم هم آسمان **گون** شد

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، کاربرد غزل

در تعریف **غزل** ، بیان روابط بین عاشق و معشوق ، جایگاه خاص دارد اما **صائب** غزل را درباره توصیف **طبیعت** ، **پند و اندرز** و زمینه های دیگر قالب شعری ، قرار داده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تڪ بيت

صائب شاعر تڪ بيت هاي برجسته است. بر زبان اهل ادب در هر موردی بيتي از این شاعر مبتکر و

نابغه جاری است. در هر غزلی از صائب ابیاتی می توان یافت که برجسته تر از دیگر ابیات آن غزل

است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، بیدل دهلوی

میرزا عبدالقادر بیدل عظیم آبادی دهلوی برجسته ترین شاعر صوفی مشرف سبک هندی و از گروهی که در خارج از ایران رشد کرده و شعر سروده اند (گروه چهارم) به شمار می رود. عده ای معتقدند که او بعد از امیرخسرو و جامی بزرگترین شاعر است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، شعر بیدل

آثار متعدد بیدل به نظم و نثر است. **دیوان او** یکصد هزار بیت دارد و یکی از **پر حجم** ترین دیوانهای

شعری است. بیشتر اشعار او با **صور خیال** خاص سروده شده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، سبک بیدل

سبک هندی در آثار بیدل به اوج توسعه خود رسیده است بیدل نمونه تمام عیار سبک هندی است.

هریک از ویژگیهای سبک هندی در شعر بیدل در حد اغراق آمیز دیده می شود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

بیدل کوشیده است که خواننده را از میدان اصلی **تداعی** ها و خیال های رایج به دور ببرد تا جایی که

خواننده هنگام بازگشت جز **تعجب و حیرت** ارمغانی ندارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ویژگیهای خاص شعر بیدل

اگرچه در شعر بیدل همه ویژگیهای **سبک هندی** را می توان یافت ، اما در **شعر** او **خصوصیاتی** به چشم می خورد که **مختص** خود اوست. ترکیب های خاص ، اوزان عروضی مخصوص ، ردیف های مشکل ، حس آمیزی ، پارادوکس و ... مورد استفاده **پر بسامد بیدل** بوده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ نثر در دوره صفوی

نثر فارسی در این دوره در **منطقه وسیعی** مورد استفاده قرار می گیرد. نوشته ها جنبه افراط و تفریط دارند و به ندرت **نثر معتدل** دیده می شود. نویسندگان متعددی به گونه های مختلف مطلب می نویسند:

نثر ساده ، نثر منشیانه و فنی ، نثر بینابین ، نثر هندی و نثر علمی.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ نویسندگان دوره صفوی ، شوشتری

قاضی نوراله شوشتری دارای تالیفات متعددی است که:

احقاق الحق ، مجالس المومنین از برجسته ترین آنهاست. که اولی سبب قتل او شده و دومی کتابی

است در ذکر احوال برخی از مشاهیر شیعه از علما و حکما و صوفیه و وزرا.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، میرداماد

از علمای بنام امامیه و از دانشمندان برجسته دربار شاه عباس بود. آثارش در رشته های معقول و منقول ، فراوان است.

طبع شعر هم داشته و اشراق تخلص می کرده است. مثنوی مشرق الانوار را سروده است. میرداماد شاگردان معروفی تربیت کرده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، ملاصدرا

محمد ابراهیم شیرازی مشهور به **ملا صدرا و صدر المتالیهین** از بزرگترین چهره های این دوره ، شاگرد

میرداماد و شیخ بهایی و استاد کسانی چون فیض کاشانی و مولانا لاهیجی است. زندگی این چهره

برجسته را می توان به ۳ دوره تقسیم کرد: **تحصیل** و بحث و مطالعه ، **تهذیب** و ریاضیت ، **تدریس** و

تالیف .

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

ملاصدرا در اثر کشش درونی و گرایش به مشرب عرفانی، با مخالفت علمای قشری اصفهان شاه عباس

قرار گرفت. آثار این فاضل نامدار همه به عربی است جز رساله سه اصل و ابیاتی به فارسی. کتاب

معروف اسفار در حکمت برجسته ترین اثر آن روزگار است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، فیض کاشانی

داماد و شاگرد نام دار ملا صدرا که مورد طعن و لعن علمای قشری زمان واقع شده است. فیض آثار

فراوانی در رشته های گوناگون به ویژه علوم معقول و منقول تالیف کرده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، ابوالفضل دکنی

از رجال نامدار **هند** و نخستین کسی است که کوشید تا **لغات عربی** را از زبان **فارسی** کنارگذارد و به جای آنها از لغات **دري** استفاده کند او در واقع پیش از نهضت ادبی در ایران این **نهضت** را در **هند** رهبری کرد. **اکبرنامه** و **آیین اکبری** از برجسته ترین آثار اوست.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ اوضاع ادبی ایران در دوره افشار

برخی از پژوهشگران دوره **نادر** را دوره **شمشیر** خوانده اند ، اما به سبب از بین رفتن شدت عمل و کم شدن **نفوذ** درباریان و روی دادن تحولات و **انقلابات** در این عهد ، مقدمه **نهضت ادبی** فراهم شده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ وضع ادبی ایران در دوره زندیه

این دوره از نظر ادبی امتیازی که دارد این است که در این دوره **سبک شعر هندی** به پایان می‌رسد و

شاعرانی در **صدد بازگشت** به شیوه کهن بر می‌آیند هرچند گروهی از معاصران معتقدند که « این

بازگشت از روی عجز بوده است » نیما.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ میزما مهدی خان استرآبادی

منشی دربار نادر و نویسنده نامدار سده دوازدهم که کتابهای او، دره نادری و تاریخ جهانگشای

نادری در تعقید و پیچیدگی مثل است و می توان گفت قله مغلق نویسی در تاریخ نویسندگی فارسی

است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ لطفعلی بیگ آذر بیگدلی

نویسنده نامدار تذکره **آتشکده** که در آن ، احوال ۸۴۲ تن از شاعران را همراه نمونه شعر آنان آورده

است. از طرفداران **نهضت بازگشت ادبی** است که نظر تنیدی درباره **شعر سبک هندی** دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مشتاق اصفهانی

از رهبران سرسخت نهضت بازگشت ادبی است که در انجمن مشتاق اصفهان با سایر شاعران هم فکر خود به سبک پیشین (عراقی) شعر می سرودند. دیوان او نزدیک به ۶۰۰۰ بیت در غزل و قصیده و .... دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ هاتف اصفهانی

از شاعران بزرگ قرن دوازدهم که به فارسی و عربی شعر می سرود. از رهبران بازگشت ادبی است و همانند شاعران سبک عراقی اشعاری در انواع قالب های شعری دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ آثار هاتف

گذشته از غزل و قصیده و سایر انواع ، ترجیع بند معروفی سروده است که از شاهکارهای ادب فارسی است. این ترجیع بند سرآمد تمام اشعار صوفیانه سده دوازدهم است.

تاریخ ادبیات (۳)

پادشاهان قاجار

دوران سلطنت هفت پادشاه قاجاریه قرن و نیم به طول انجامید. نتیجه اقدامات آغا محمدخان ،
وحدت ایران و نجات آن از تجزیه بود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

در دوره فتحعلی شاه ایران با فرانسه رابطه برقرار کرد. روس‌ها به ایران حمله کردند و طی دو جنگ ، شهرهایی از پیکره ایران جدا شد . در زمان محمدشاه ، قائم مقام که مردی لایق و دانشمند بود ، دست به اصلاحاتی زد اما به تحریک دشمنان کشته شد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه

ناصرالدین شاه، امیرکبیر را که یکی از مردان لایق تاریخ ایران به شمار میرود، به صدارت برگزید.

امیرکبیر در دوره صدارت خود، به اصلاحات فراوانی در راستای پیشرفت کشور دست زد.

تاريخ ادبيات (۳)

❖ اقدامات فرهنگي اميرکبير

(۱) حذف القاب و تعارفات بي معني

(۲) اعزام محصل به خارج

(۳) استخدام معلمان و استادان خارجي

(۴) انتشار روزنامه و کتاب

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۵) تاسیس مدرسه دارالفنون

(۶) دایر کردن فنون نظامی و طب

(۷) رواج زبان های خارجی

(۸) نظم بخشیدن به نظام و ساختن ابزار جنگی

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

۹) محدود کردن نفوذ سفیران خارجی

۱۰) زیباسازی شهر تهران

۱۱) ساختن تیمچه‌ها و سراها

۱۲) کشیدن آب کرج به تهران و ...

تاریخ ادبیات (۳)

❖ تغییرات اوضاع اجتماعی ایران در عهد قاجار

آداب و رسوم اروپایی در عهد قاجار به ایران نفوذ کرد که تغییر لباس، رواج غذاهای فرنگی، زراعت

سیب زمینی از جمله آنهاست. رونق یافتن سبک نقاشان اروپایی که معروفترین نقاش این عهد کمال

الملک است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه نهضت بازگشت ادبی در دوره قاجار

گویندگانی مانند صبا و سروش به تقلید از شاعران سده پنجم و ششم پرداختند و شاهان قاجار را به

شیوه شاعران عصر غزنوی و سلجوقی ستودند. این نوع اشعار از لفظ و معنی شباهت به سبک خراسانی

دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

فروغی و نشاط در غزل از پیروان سعدی (سبک عراقی) به شمار می روند. مثنوی سرایی نیز جایگاه خاصی پیدا کرد و شاهنشاه نامه صبا تقلید ناقصی از فردوسی است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ نظر محققان مخالف نهضت بازگشت ادبی

شعر دوره بازگشت ادبی در تاریخ تکامل شعر فارسی جایگاهی ندارد ، شعری بی محتوا و تقلیدی است.

شاعران برجسته این دوره را می توان به راحتی از کاروان شعر فارسی حذف کرد. نیما معتقد است که

«بازگشتی از روی عجز به طرف سبکهای مختلف قدیم بود»

تاریخ ادبیات (۳)

❖ نظر موافقان نهضت بازگشت ادبی

دکتر **رعدي** مي نويسند: به احتمال قوي اگر نهضت بازگشت ادبي در عهد **زنديه** در ايران به وجود نمي

آمد ، شاعران معاصر ايران ، هنوز در **سبك بيدل** و امثال او **درجا** مي زدند.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ قالبهای شعری رایج در دوره قاجار

(۱) قصیده که به تقلید از شاعران سبک خراسانی سروده می شد.

(۲) غزل به شیوه شاعران سبک عراقی به ویژه سعدی می سرودند.

(۳) مثنوی به پیروی از فردوسی رواج پیدا کرده بود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مضامین شعر در دوره قاجار

(۱) مداحی در این زمان به اوج رسیده بود. شاهان قاجار در مقام شاهان غزنوی و سلجوقی در میدان

جنگ ساختگی قرار داشتند.

(۲) عرفان و تصوف نیز جایگاه ویژه داشت و تکرار مکررات از دوره قبل رایج بود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ وضع نثر فارسی در عهد قاجار

نثر فارسی در اوایل این دوره کما بیش از **سستی و ضعف** رایج دوره صفوی دور می شود و تا حدی از

کاربرد لغات مشکل **عربی و سجع و استعاره های** پیوسته و پیچیده رهایی می یابد. ساده نویسی آغاز

می شود. **نثر قائم مقام** فراهانی نمونه زیبای نثر این دوره است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ شاعران سرشناس دوره قاجار

در این دوره چند تن از شاعران نام دار قابل یادآوری اند: فتح اله خان شیبانی ، قآنی

و یغمای جندقی.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ جهان بینی شاعران عصر قاجار

برای شاعران این دوره ، جهان چیزی است **ایستا**. برای او هیچ گونه تغییر در پیرامون و روابط

اجتماعی جهان اطرافش حس نمی شود.

به نظر او **جهان** چیز **پویانده** ای نیست . بطور کلی **شاعر** این دوره از **جهان وسیع** پیرامونش

کوچکترین اطلاعی ندارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ درباره شعرعاشقانه دوره قاجار

در حوزه شعرعاشقانه این دوره باید گفت معشوق این شاعران معشوقی است کلی. این معشوق آزار می

دهد عاشق هم آدمی است که از آزار معشوق لذت می برد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ فتحعلی خان صبا

مداح لطفعلی خان زند بود که بعد به دربار فتحعلی شاه قاجار پیوست و ملک الشعرای او شد . سمت

والی قم و کاشان را هم گرفت.

در قالبهای غزل ، قصیده ، مثنوی و رباعی شعر سروده و آثاری از خود به یادگار گذاشته است.

تاریخ ادبیات (۳)

(۱) دیوان شامل ۱۰ تا ۱۵ هزار بیت قصیده و غزل

(۲) شاهنشاه نامه که داستانی است حماسی در شیوه شاهنامه فردوسی و مهم ترین اثر این شاعر

(۳) خداوند نامه در بیان معجزات حضرت پیامبر (ص)

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۴) عبرت نامه ، مثنوی است در مدح فتحعلی شاه آمیخته به هجو و اندرز.

(۵) گلشن صبا:

این دو مثنوی را به تقلید از تحفه العراقین خاقانی و بوستان سعدی ساخته است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ نشاط اصفهانی

صاحب‌دیوان فتحعلی شاه و از هواخواهان بازگشت ادبی بود. با اهل سلوک و طریقت معاشرت داشت. نشاط آثار منظوم و منثوری دارد که در کتابی به نام گنجینه نشاط چاپ شده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ سبک نشاط

نشاط در نثر سبكي ندارد ، شیوه او میان نثر و صاف و سعدي است. مي توان آن را نمونه اي از

سبک نثر دیوانی دوره قاجار برشمرد.

در شعر ، اشعارش ساده و روان است. در قصیده و غزل هر دو استاد است. غزلهایش جنبه فلسفی و

عرفانی دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مجمر اصفهانی

معروف به **مجتهد الشعرا** از اعضای **انجمن نشاط** و شاعر دربار فتحعلی شاه است. دیوان او شامل

قصاید، قطعات ترکیب بند است و اشعاری در هزل و **هجو** و **یک مثنوی** به سبک تحفه العراقین خاقانی

دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ وصال شیرازی

میرزا شفیع معروف به میرزا کوچک **خط** خوش و **آواز** دلنشین داشت شاعری **قصیده سرا** و **مداح** است که با آثاری نسبتاً متعدد در دربار قاجار به مداحی می پرداخت . مثنوی نا تمام **فرهاد** و **شیرین** وحشی بافقی را تمام کرده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ فروغی بستانی

یکی از بهترین **غزل** سرایان دوره اخیر است. در غزل از سبک **عراقی** به خصوص از سعدی تقلید می کند . روانی و شیوه بیان و سوز و گداز **عرفانی** شعر او را زیبا کرده است اما هیچ نوع **ابتکاری** در شعر او دیده نمی شود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ سروش اصفهانی

مداح پادشاهان قاجار است که از شاه لقب **خان و شمس الشعرا** گرفت. قصیده سرای مقلداست. در

مرثیه و نوحه نیز آثاری به جای نهاده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ قانی شیرازی

مداح برجسته دربار قاجار که لقب **حسان العجم** گرفته است.

معروف ترین اثر او غیر از دیوان قصاید کتابی است به نظم و نثر که به تقلید از سعدی نوشته و

پیشان نام دارد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ یغمای جندقی

با تخلص **مجنون** شاعر و نویسنده دربار قاجار که می‌توان در برخی مسایل او را به **دوره جدید** وابسته دانست برجسته ترین صفت او **پیشاهنگی** گویندگان **طنز** های سیاسی دوره های بعد است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ آثار یغما

شاعری است بسیار سخن و آثار او را از جهت مضمون می توان به **چهار دسته** تقسیم کرد که جالب

ترین اشعار او **هزلیات** است. نوعی شعر نیز به یادگار مانده است که بعدها با معنی مجازی به **احمد**

معروف گردید. قصیده ، غزل ، مرثی از یغما در دست است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ فتح اله خاقان شیبانی

شاعری با زندگی پر فراز و نشیب و لحنی اعتراض آمیز ، آثاری نسبتاً فراوان به جای گذاشته است که بخش انتقاد اجتماعی شعر او شیبانی را از پیشگامان شعر مشروطه قرار داده است. نوپردازی او در محتوای شعر است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ قائم مقام

میرزا ابوالقاسم قائم مقام یکی از نوادر تاریخ ایران است. مردی باهوش، صاحب فکر و یک سیاستمدار مطلع دربار قاجار که در نهایت به فرمان محمدشاه خفه شد. بعد ادبی این مرد بزرگ همانند بعد سیاسی و اجتماعی او قابل توجه است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ آثار قائم مقام

(۱) دیوان حاوی حدود ۳۰۰۰ بیت

(۲) منشآت حاوی چند رساله و نامه های دوستانه

(۳) مثنوی **جلایرنامه** ، بر سبیل مزاح به نام جلایر ، غلام خود ، سروده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ سبک قائم مقام

قائم مقام در نثر نویسی توانا است. بیان شیرین ، کوتاهی جمله ها ، حذف زواید ، صراحت لهجه ، ایجاز و

... از ویژگیهای نثر اوست

اهمیت شعر او در اشاره به وقایع روزگار است. زبانی صمیمی و ساده او را در شعرش می توان یافت.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ فاضل خان گروسی

یکی از نویسندگان فصیح دوره فتحعلی شاه و مولف تذکره انجمن خاقان است. در نقد آثار شاعران ،

شیوه علمی نقادی نداشته است. در شعر راوی تخلص کرده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ فرهاد و میرزا

عموی ناصرالدین شاه و پانزدهم فرزند عباس میرزا، از شاهزادگان ادیب قاجاری است که آثار نسبتاً زیادی از خود به یادگار گذاشته است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ امیر نظام گروسی

از رجال **لایق** قاجاریه است که خدمات محول را به پاکی و **کفایت** انجام می داد . امیر نظام یکی از منشیان با **ذوق** و پر مایه و **بلیغ** است. در شیوه **خط** و سبک تحریر ، **متبکر و ممتاز** به حساب می آید. از امیر نظام **منشآت** و چاپ کلیله به یادگار مانده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ اعتماد السلطنه

یا صنیع الدوله ، ریاست **دارالطباعه** را به عهده داشت و مشاغل نظامی و حکومتی را نیز انجام می داد. مامور **قتل** امیر کبیر و آورنده حکم قتل **باب** از تهران به تبریز ، ظاهراً ، همین فرد است. آثار فراوان به وی نسبت می دهند که **تاریخ منتظم ناصری ، مطلع الشمس ، المآثر و الآثار** از جمله آنهاست.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ آثار اعتماد السلطنه

او دانشمندان را گرد می آورد و آنان را به تالیف کتب و امی داشت و در کار آنان **نظارت** می کرد و بعد ، تالیفات آن را به نام خود انتشار می داد. آثار او روزنامه **خاطرات وی** و از نظر **تاریخی** دارای اهمیت فراوانی است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مستشار الدوله

از برجسته ترین نویسندگان و روزنامه نگاران **بیدار دل** دوره قاجار است که در نشر اندیشه **آزادی** در ایران مقامی ارجمند دارد. با انتشار رساله ای به نام «**یک کلمه**» در بیدار کردن مردم سخت موثر واقع شد. این رساله راهنمای سیاسی «**انجمن مخفی**» به شمار می رفت.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ تاریخ نویسی در عصر قاجار

کتابهای تاریخی که بعد از صفویه نوشته شده عموماً با انشای پیچیده و عبارت پردازی‌هایی توأم است و کلاً به سرگذشت شاهزادگان و درباریان پرداخته است. در دوره قاجار نیز کتابهایی در زمینه تاریخی تدوین یافته است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، مآثر سلطانیه

از عبدالرزاق دنبلی خویی است که تعداد تالیفات او را شانزده کتاب نوشته اند. این کتاب در بخشی از

تاریخ فتحعلی شاه با عباراتی پیچیده نوشته شده و حاوی اطلاعات مهمی در احوال اوایل قاجار و

جنگهای ایران و روس و کارهای عباس میرزا نایب السلطنه است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تاریخ نو

از شاهزاده جهانگیر میرزا در ادامه تاریخ مآثر سلطانیه ، با اطلاعاتی بسیار مهم در تاریخ قاجار است که منبع منحصر به فردی به شمار می رود. در این کتاب ، هم جنبه بسط و تفصیل رعایت شده و هم عبارات آن روان و عاری از تکلف است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، ناسخ التواریخ

تالیف سپهر ، حاوی منشأ ایل قاجار و احوال سلاطین تا حوادث سال دهم سلطنت

ناصرالدین شاه است در سه جلد. از این نویسندگان کتابهای تاریخی دیگری باقی مانده

است که تاریخ ناصری از جمله آنهاست.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تاریخ قاجاریه

یا تاریخ ناصری از میرزا محمدتقی سپهر ، تالیف مستقلاً است در سه جلد ؛ تاریخ تاسیس سلسله

قاجار (سلطنت آغا محمدخان و فتح‌آلی شاه) ، شرح سلطنت محمدشاه و شرح ده سال اول سلطنت

ناصرالدین شاه.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ روضه الصفای ناصری

تالیف رضا قلی خان هدایت ملقب به **له له باشی** است که ادامه روضه الصفای میرخواند در ۶ جلد.

ویک جلد از خواند میر و سه جلد ، هدایت تا اوایل عهد ناصری به آن افزود. این ده جلد ، از ابتدای

تاریخ تا دوره ناصری است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، تاریخ تبریز

تالیف **نادر میرزا** درباره آثار تاریخی و عادات و آداب مردم **تبریز** در حدود اوایل سده چهاردهم است . این کتاب با استفاده از کتب تاریخی معتبر و سفرنامه های اروپاییان و مسموعات مولف فراهم آمده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ تذکره نویسی در دوره قاجار

(۱) زینت المدايح از محمد صادق مروي در سال ۱۲۲۳ هجري .

(۲) انجمن خاقان از فاضل خان گروسي

(۳) گلشن محمد از شاهزاده محمودميرزا در شرح احوال و منتخب اشعار چهل و هشت تن از پسران

فتحعلي شاه ، ۱۲۳۶ هجري .

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۴) سفینه‌المحمود از شاهزاده محمود میرزا در سال ۱۲۴۰ در شرح احوال شعرائ زمان فتحعلی شاه

(۵) نقل مجالس از شاهزاده محمود میرزا درباره زنان شاعر آن عهد

(۶) دلگشا از میرزا علی اکبر شیرازی در ترجمه احوال شاعران دوره فتحعلی شاه

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۷) نگارستان دارا از مفتون در احوال شاعران دوره فتحعلی شاه

(۸) تذکره السلاطین از سلطان محمد میرزا سیف الدوله ، پسر فتحعلی شاه ، در شرح احوال شعرائ

دوره فتحعلی شاه با نمونه هایی از اشعار آن سلطان .

(۹) گنج شایگان از میرزا طاهر دیباچه نگار متخلص به شعری

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

۱۰) تذکره شاهي تالیف بهمن میرزا پسر عباس میرزا در ۱۲۴۹ هجری

۱۱) مصطبه خراب تالیف احمد هلاکو در احوال و اشعار شاعران معاصر فتحعلی شاه در ایران و

خارج از ایران .

۱۲) قدسیه ، مجدیه ، انجمن ناصری هر سه به تالیف مدایح نگار.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۱۳) مجمع الفصحا تالیف رضا قلی خان هدایت از جامع ترین آخرین تذکره های شاعران فارسی

زبان است. هدایت در زمان ریاست دارالفنون این تذکره را تالیف کرده است در این کتاب احوال و

آثار ۸۶۷ شاعر مورد بررسی قرار گرفته است

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۱۴) ریاض العارفین تذکره شعرائی متصوف است مشتمل بر احوال و اشعار ۳۵۴ تن از رضا قلی خان هدایت این کتاب دارای مقدمه ای است بر شش گلبن در بیان حقیقت تصوف و مصطلحات عرفا و از برجسته ترین منابع تحقیق به شمار می رود.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ رضا قلي خان هدایت

يکي از پرکار ترين رجال دولتي ، ادبي و فرهنگي دوره قاجار است که آقار متعددي از خود به يادگار

گذاشته است . هدایت از طرف ناصرالدين شاه به معاونت وزارت علوم و رياست دارالفنون منصوب و

در پايان عمر مربي مظفرالدين شاه شد. در سال ۱۲۸۸ در تهران در گذشت .

تاریخ ادبیات (۳)

❖ آثار هدایت

گذشته از روضه الصفاي ناصرو مجمع الفصحا و رياض العارفين هدایت آثار متعدد دیگری به یادگار گذاشته است.

(۱) **سفرنامه خوارزم** در بیان مسافرتی است که به دستور **میرزا تقی خان امیر کبیر** به **خیوه** کرده است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۲) شمس الحقایق ، گزیده ای است از کلیات شمس .

(۳) اجمل التواریخ ، تاریخ مختصر ایران است که در ۱۲۸۳ هجری نوشته است.

(۴) گلستان ارم یا بکتاش نامه در شرح زندگی رابعه بنت کعب شاعر سده چهارم هجری

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

۵) فرهنگ انجمن آرای ناصری فرهنگ فارسی به فارسی است و کلماتی که اصل عربی دارد و در

فارسی به کار می رود ، در این کتاب نیامده است. دساتیر نیز در این فرهنگ جای گرفته است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

۶) مثنوی هدایت نامه در بحر رمل

۷) مدارج البلاغه در علم بدیع

۸) ریاض المحبین در اخلاق

۹) مظاهر الانوار فی مناقب ائمه الاطهار .

۱۰) دیوان غزلیات و قصاید و ...

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مقام هدایت

همه آثار هدایت ، نشانی از ذوق **شاعری** و هنری و اطلاع و تخصص او دارد . گفته اند هدایت یکی از ادبا و دانشمندان زبان شناس ایرانی است که نه تنها **دارالفنون** ، بلکه هر موسسه آموزش اروپایی نیز می تواند به داشتن چنان **مدیر** و سرپرستی افتخار کند .

تاریخ ادبیات (۳)

- کتب شرح احوال ، قصص العلما

تالیف محمد بن سلیمان تنکابنی در شرح احوال ۱۵۳ تن از علمای شیعه از سده چهارم تا سیزدهم

هجری شامل ولادت ، وفات ، استادان ، شاگردان ، آثار و رفتار آنان با سلاطین عصر .

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، روضات الجنات في احوال العلما والسادات

تالیف موسوی خوانساری ، از علمای بزرگ امامیه در فقه ، حدیث ، اصول و علم رجال . این

کتاب ترجمه احوال ۷۴۲ تن از دانشمندان و فضلا و شعراي قدیم و جدید اسلام است . این

کتاب به عربی و کتابی مفید در زمینه ترجمه احوال است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، گنج دانش

تالیف محمدتقی خان حکیم تذکره کاملی است از اسامی بلاد و اماکن ایران و حوادث تاریخی و رجال

مشهور. این کتاب در آغاز فهرستی دارد که منابع مورد استفاده مولف را به دست می دهد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، بستان السیاحه

فرهنگ نامه ای است در تاریخ ، جغرافی ، هندسه ، نجوم ، تذکره الاولیا ، عرفا و مطالب دیگر ، تألیف

حاج زین العابدین شروانی معروف به مستعلی شاه متخلص به تمکین که در سال ۱۲۵۳ هجری در

گذشته است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، طریق الحقایق

کتاب جامع و مفیدی است در سه جلد از محمد معصوم شیرازی معروف به **معصومعلی شاه**. این کتاب

در باب سلسله های گوناگون **تصوف** شیعه و سنی و اصول اعتقادات و **پیران** هر سلسله شرحی **کافی**

ارائه می دهد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، نامه دانشوران

تذکره مفصل و وسیعی است در شرح احوال و صفات و آثار رجال بزرگ و نامی اسلامی از سیاستمداران

و دانشمندان و شعرا و نویسندگان و حکما و متصوفه به تالیف گروهی از علما و فضایی دربار ناصر

الدین شاه از این کتاب تاکنون ۷ مجلد به چاپ رسیده است .

تاریخ ادبیات (۳)

❖ مولفان نامه دانشوران

۱) شمس العلما شیخ محمدمهدی عبدرب آبادی وفات ۱۳۳۱

۲) مجدالدین ابوالفضل ساوجی وفات ۱۳۱۳

۳) ملا عبدالوهاب قزوینی وفات ۱۳۰۶

۴) میرزا حسین طالقانی در تألیف جلد اول دست داشته است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ چاپ و چاپخانه در ایران

نخستین چاپخانه عربی و فارسی در ایران در اوایل سده یازدهم هجری به وسیله کشیشان کرملی =

Karmali ، که فرقه ای از راهبان اروپایی بودند ، در اصفهان دایر و بسمه خانه نامیده شد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه

در زمان فتحعلی شاه ، به همت عباس میرزا چند تن از ایرانیان بعد از ده ها سال این فن را در

اروپا آموختند و دستگاه چاپ سری و بعد چاپ سنگی را به ایران آوردند .

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

در سال ۱۲۳۳ زین العابدین تبریزی وسایل مختصر چاپ حروفی را به تبریز وارد کرد و چاپخانه

کوچکی را راه انداخت نخستین کتابی که به حروف عربی در ایران چاپ شد ، رساله فتح نامه میرزا

ابوالقاسم قائم مقام بود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

درباره تاریخ چاپ در ایران نظریات گوناگونی ابراز شده است از مجموعه این نظریه ها چنین بر

می آید . که چاپخانه سربی در تبریز دایر بوده و در حدود ۱۲۴۰ هجری چاپخانه دیگری هم در تهران

دایر شده است بدون آنکه چاپخانه تبریز تعطیل شود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

فن چاپ سنگی در ایران به سرعت گسترش یافت و بعد از تبریز و تهران ، در اصفهان و شیراز و دیگر شهرها نیز منگنه های چاپ به کار افتاد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

محمدعلی میرزا ، ولیعهد در اداره خود چاپخانه کوچکی داشت که بعدها به حاجی میرزا علی بلوری فروخت و روزنامه آذربایجان و بیشتر نوشته های آزادی خواهان با آن دستگاه چاپ می شد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ روزنامه و روزنامه نویسی در دوره قاجار

نخستین وزنامه ها را دولت منتشر می کرد و آنها عبارت از اوراق کوچکی بودند که به انتشار اخبار و

حوادث دولتی می پرداختند. نویسندگان و همکاران این اوراق **سمت دولتی** داشتند.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ ادامه ، اولین روزنامه

اولین روزنامه ای که در ایران انتشار یافت **اعلامنامه** ای است که به مدیریت **میرزا صالح شیرازی**

در سال ۱۲۵۳ هجری منتشر شد.

این اعلامنامه در واقع **طلیعه** روزنامه ای بود که سه ماه بعد انتشار یافته است.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، وقایع اتفاقیه

نخستین شماره این روزنامه **هفتگی** در ۱۲۶۷ با نام **روزنامه‌چه** اخبار **دارالخلافت تهران** چاپ شد اما از شماره دوم به بعد با نام **وقایع اتفاقیه** انتشار یافت این روزنامه **ده سال** منتشر شد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، دولت علیه ایران

وقایع اتفاقیه پس از ده سال با نام روزنامه دولت علیه ایران به مدیریت میرزا ابوالحسن خان صنّیع

الملک تا سال ۱۲۷۷ به طور نامرتب انتشار یافت ، بعد تعطیل شد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، علمیه دولت علیه ایران

پس از تعطیلی روزنامه دولت علیه ایران ، روزنامه دیگری به نام روزنامه علمیه دئولت علیه ایران به سه زبان ، فارسی ، عربی و فرانسوی با مطالب علمی به قلم فروغی (میرزا محمدحسین) به مدت هفت سال چاپ شد .

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه ، ملت سنیه ایران

یا روزنامه **ملتی** که برای امتیاز از روزنامه های **دولتی** به این نام خوانده شد . انتشار آن از سال

۱۲۸۳ هجری با آرم تصویر **مسجد شاه** آغاز شد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

روزنامه رسمی ایران از سال ۱۲۶۷ تا سال ۱۳۲۴ به مدت ۵۷ سال انتشار یافته و تعطیل شده است.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ روزنامه های تبریز

(۱) **ملتی** قدیمی ترین روزنامه ایست که بعد از وقایع اتفاقیه منتشر شده است.

(۲) **تبریز** به مدیریت کمال آقا

(۳) **الحدید** به وسیله سید حسین ، در شماره اول شعری از **حکیم لعلی تبریزی** چاپ شده بود. این روزنامه

تا مشروطیت ادامه یافت وبعد به **عدالت** تغییر نام داد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۴) احتیاج به مدیریت میرزا علی قلی صفراف

(۵) ادب توسط میرزا محمد صادق ادیب الممالک فراهانی نخست در تبریز سپس در مشهد و تهران

و ... چاپ می شد.

(۶) کمال توسط میرزا حسین خان طبیب زاده چاپ می شد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۷) گنجینه فنون نخستین مجله ایرانی است که توسط سید حسن تقی زاده ، محمدعلی تربیت ، میرزا حسین عدالت و یوسف خان اعتصام الملک (پدر پروین اعتصامی) انتشار یافت.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ روزنامه های سایر شهرها

۱) فارسی توسط میرزا تقی خان کاشی در شیراز

۲) فرهنگ توسط میرزا تقی خان کاشی در اصفهان

۳) ادب توسط ادیب الممالک فراهانی در مشهد

تاریخ ادبیات (۳)

❖ روزنامه های خارج از کشور

(۱) اختر اولین روزنامه به سبک جدید توسط میرزا نجف قلی خان تبریزی در عثمانی به مدیریت آقا

محمد طاهر تبریزی . این روزنامه مقالات مغزداري بر ضد دولت می نوشت.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۲) قانون در لندن توسط پرنس ملکم خان چاپ می شد و در انقلاب فکری و نهضت سیاسی و اجتماعی

ایران تاثیر عمده داشت.

(۳) حکمت به مدیریت میرزا مهدی خان تبریزی در قاهره چاپ می شد.

(۴) ثریا به مدیریت میرزا محمدخان کاشانی در قاهره چاپ می شد.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

(۵) پرورش از روزنامه های خوب زبان فارسی که در انقلاب فکری ایران بسیار موثر بود توسط

کاشانی چاپ می شد.

(۶) حبل المتین در کلکته نزدیک به چهل سال توسط موید الاسلام چاپ و بین علمای نجف و

جاهای دیگر پخش می شد.

تاریخ ادبیات (۳)

❖ دارالفنون

- فکر تاسیس **مدرسه ای** مدرن جهت تعلیم علوم پیشرفته روز ، ذهن **عباس میرزا** نایب السلطنه و **میرزا تقی خان امیر کبیر** را سالها به خود مشغول کرده بود که سرانجام در سال ۱۲۶۶ هجری طرح آن ریخته شد اما هزار افسوس که

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

هنگام افتتاح آن نه عباس میرزا بود و نه امیر کبیر !

مبنای دارالفنون روی احساس ضرورت اخذ تمدن ، احساس ضعف در همه شئون زندگی و لزوم

تغییر اصول آموزش کهن نهاده شده بود.

تاریخ ادبیات (۳)

- ادامه

محیط **دارالفنون** آثار **ادبی** مهمی به کشور ما نداد ، اما کاری بالاتر از آن کرد. این موسسه با وجود از میان رفتن **موسس** آگاه و هوشیار آن و با وجود کارشکنی های **جاهلان** ، بیش از آنکه انتظار می رفت در امر **تعلیم و تربیت** و اخذ علوم و فنون **جدید** اروپایی در ایران **موثر** افتاد.